

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ГЕДУЛЬЯНОВ ВАДИМ ЕДУАРДОВИЧ

УДК 342.5+342.57:342.4-044.33(477):342.34

**ІНСТИТУТ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ
КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

12.00.02 — конституційне право; муніципальне право

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Ужгород – 2025

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Батанов Олександр Васильович,
Інститут держави і права ім. В.М.Корецького
НАН України,
провідний науковий співробітник відділу
конституційного права та місцевого
самоврядування

доктор юридичних наук, професор
Дешко Людмила Миколаївна,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, професор
кафедри конституційного права

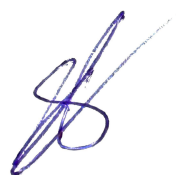
доктор юридичних наук, доцент,
Чечерський Віктор Іванович,
ВНЗ «Національна академія управління»,
професор кафедри теорії та історії держави і
права

Захист відбудеться 23 січня 2026 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07 ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3 (зала Вченої ради).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14.

Реферат розісланий 23 грудня 2025 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.П.Попович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституція 1996 р. року проголошує державу демократичною, правовою та соціальною. Як і в багатьох сучасних державах з демократичним устроєм, в Україні реалізуються дві основні форми демократії – безпосередня та представницька, причому остання домінує у суспільно-політичному житті.

Актуальність дослідження інституту представницької демократії в Україні в умовах сучасного етапу конституційної реформи обумовлюється низкою факторів.

По-перше, протягом останніх десятиліть Україна перебуває у процесі активної трансформації свого конституційного ладу. Цей процес вимагає ґрунтового аналізу інституту представницької демократії з метою визначення змін, які сприятимуть його удосконаленню та забезпеченню стабільності демократичних процесів у державі.

По-друге, Україна активно інтегрується у європейський правовий простір, що обумовлює необхідність адаптувати національне законодавство, у тому числі конституційне, до відповідних стандартів. Дослідження інституту представницької демократії дозволяє оцінити ті зусилля, які необхідно для цього докласти.

По-третє, як молода демократія, Україна стикається з необхідністю постійного зміцнення представницьких органів публічної влади та забезпечення їх ефективної роботи. Аналіз цього інституту сприятиме розробці рекомендацій для вдосконалення діяльності колегіальних та одноособових представницьких органів.

По-четверте, представницька демократія є механізмом забезпечення реалізації прав та свобод особистості. Саме ефективне функціонування інституту представницької демократії дозволяє зміцнити взаємозв'язок між державою та суспільством, що особливо важливо в умовах сучасних викликів (а отже – дослідження конституційних аспектів обраної теми дає змогу розробити заходи для більш ефективного захисту прав і свобод особистості та обмеження можливих порушень).

Нарешті, політична нестабільність, зовнішня агресія, економічні труднощі та інші кризові явища вимагають від держави чітких та злагоджених дій. Конституційне дослідження інституту представницької демократії стане у нагоді при розробці конструктивних рішень для подолання криз та забезпечення стабільності.

Таким чином, дослідження інституту представницької демократії в Україні не лише актуальне, а й має стратегічне значення правопорядку та гармонійного розвитку держави, а дослідження інституту представницької демократії є не лише актуальним, але й надзвичайно важливим для зміцнення демократичних інституцій в Україні за вектором, що відповідає міжнародним (як європейським, так і світовим) стандартам.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до Стратегії розвитку наукових досліджень, прийнятої Національною академією правових наук України на період 2021-2025 років, Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2016 р. № 119-р «Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ», Указу Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» № 179, Проекту Плану відновлення України 2022 року та «Концепції реформування системи судів із метою покращення доступу до правосуддя». Дослідження відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України. Тематика дослідження входить у комплексні теми: «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у ХХ–ХХІ ст.» (0198U007793) та «Конституційно-правове будівництво в умовах надзвичайних правових режимів: пошуки оптимальних моделей» (01231U104048).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є доктринальне та праксеологічне дослідження інституту представницької демократії в умовах сучасної конституційної реформи в Україні для виявлення недоліків у його правовому регулюванні та розробки пропозицій щодо їх усунення.

Для досягнення визначеної мети в дисертації передбачено вирішити такі *завдання*:

- охарактеризувати сформоване за часів незалежності підґрунтя для проведення доктринального дослідження інституту представницької демократії в Україні;
- розкрити співвідношення між поняттями «представницька демократія», «народне представництво» та «принцип народного суверенітету»;
- навести аналітичний огляд досліджень про представницьку демократію в Україні (як у цілому, так і окремих підінститутів цього інституту конституційного права);
- визначити методологію для проведення досліджень представницьких органів України на прикладах окремих представницьких органів;
- визначити особливості аксіології конституційних досліджень інституту представницької демократії;
- охарактеризувати інститут представницької демократії як елемент галузі конституційного права України;
- з'ясувати конституційні положення про представницьку демократію в Україні;
- розкрити теоретичні та практичні проблеми формування представницьких органів державної влади у контексті досліджуваного інституту;
- надати оцінку сучасного стану та перспектив подальшого удосконалення правової регламентації формування персонального складу

державних представницьких органів на подальших етапах конституційної реформи (на матеріалах впровадження відкликання народних депутатів України виборцями та імпічменту Президента України);

– провести огляд конституційно-правових проблеми функціонування державних представницьких органів та напрямів їхнього вирішення (на матеріалах парламентського контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України і взаємодії Президента України з Конституційним Судом України);

– охарактеризувати сучасний стан та перспективи подальшого удосконалення правової регламентації формування персонального складу представницьких органів місцевого самоврядування на подальших етапах конституційної реформи (на матеріалах відкликання членів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів);

– охарактеризувати теоретичні та практичні проблеми функціонування представницьких органів місцевого самоврядування (на матеріалах захисту прав людини на місцевому рівні);

– надати оцінку сучасного стану та перспектив приведення нормативної регламентації інституту представницької демократії в Україні до європейських стандартів на сучасному етапі конституційної реформи.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування та функціонування інституту представницької демократії в Україні в умовах сучасної конституційної реформи.

Предметом дослідження є інститут представницької демократії в Україні на сучасному етапі конституційної реформи, зокрема теоретичні та практичні проблеми його правового регулювання.

Методи дослідження. Методологічна база дослідження визначається його метою та завданнями і розроблена з урахуванням об'єкта і предмета дисертації. У процесі виконання роботи було застосовано такі підходи, як системний, діалектичний, динамічний, синергетичний, герменевтичний, телеологічний та інші. Особливу увагу було приділено аксіологічному підходу з урахуванням того, що дослідження виконувалось за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право (підрозділ 2.1).

Для досягнення мети дослідження застосовувалась низка методів наукового пізнання. Так, формально-логічний метод було використано для аналізу дефініцій, запропонованих у наукових джерелах, розробки авторських визначень основних понять і формулювання висновків і пропозицій, представлених у дослідженні (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 3.1.2, 4.1). Також цей метод став у нагоді при визначенні архітекtonіки нашого дисертаційного дослідження (підрозділи 1.3 та 2.1). Метод аналізу та синтезу застосовувався з метою уточнення змісту та визначення співвідношення понять «представницька демократія», «принцип народного суверенітету» і «народне представництво» (підрозділ 1.1), а також для аналізу дефініцій та виявлення їхніх ключових ознак (підрозділи 2.2, 3.1.1, 3.3). Метод моделювання використовувався під час розробки пропозицій щодо подальшого удосконалення нормативно-правової регламентації інституту представницької демократії при проведенні

конституційної реформи в Україні (підрозділи 2.3, 3.3, 4.3). Функціональний метод застосовано для обґрунтування необхідності внесення змін та доповнень у деякі акти чинного конституційного законодавства з метою досягнення їх відповідності європейським стандартам (підрозділи 3.2.1, 3.2.2, 4.1., 4.3). Методи індукції та дедукції дали змогу визначити подібності та відмінності між проблемами, які виникають у процесі формування персонального складу представницьких органів на державному та на місцевому рівні (підрозділи 3.1.1., 3.1.2, 4.1). Метод абстрагування використовувався для вибору матеріалів практики, на підставі яких аналізувались поточні проблеми інституту представницької демократії на сучасному етапі конституційної реформи в Україні (підрозділи 1.2, 1.3., 3.1, 3.2., 4.1, 4.2), а також для формулювання рекомендацій щодо приведення інституційного законодавства у відповідність з європейськими стандартами (підрозділи 3.3, 4.3.). Історико-правовий метод застосовано для вивчення досвіду попередніх етапів конституційної реформи в Україні (розділи 1 – 4). Порівняльний метод допоміг аргументувати співвідношення між змістом та сутністю положень чинного законодавства України та відповідних європейських стандартів (підрозділи 3.3, 4.3).

Теоретичною основою дисертаційного дослідження стали наукові розробки таких авторів, як О.О. Александров, Ю.Ю. Бальцій, О.В. Батанов, В.Д. Барвіненко, Ю.Г. Барабаш, Д.М. Белов, Ю.М. Бисага, Я.І. Богів, В.В. Гецько, В.В. Гомонай, Я.В. Греца, Н.Г. Григоров, Н.І. Грушанська, І.І. Дахова, Л.М. Дешко, В.В. Дубас, Т.О. Карабін, В.П. Колісник, Н.М. Кошіль, В.В. Кравченко, А.Р. Крусян, Л.Л. Лабенська, Л.І. Летнянчин, О.Ю. Лялюк, Н.В. Мішина, І.І. Омелько, М.П. Орзіх, О.В. Сінькевич, Л.М. Сердюк, О.В. Совгіря, І.Є. Словська, О.В. Скрипнюк, М.І. Стопченко, С.Р. Станік, М.В. Савчин, А.О. Селіванов, О.О. Шаповал, Т.О. Шевченко, О.Д. Чепель, О.В. Чернецька, П.В. Романюк, О.В. Радченко, О.М. Олькіна, В.Л. Федоренко, О.Т. Волошук, О.В. Щербанюк та інших.

Нормативно-правовою базою дисертаційного дослідження є Конституція України, закони України "Про Регламент Верховної Ради України", "Про статус народного депутата України", "Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)", "Про Кабінет Міністрів України", "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про статус депутатів місцевих рад", "Про органи самоорганізації населення", "Про Конституційний Суд України" та інші, а також Виборчий кодекс України, Кримінальний кодекс України, ін.

Емпіричну основу дослідження становлять практика розгляду справ Конституційним Судом України, довідкові видання, статистичні дані та матеріали засобів масової інформації.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим комплексним науковим дослідженням, в якому вирішено наукову проблему теоретико-праксеологічного дослідження правового регулювання інституту представницької демократії на сучасному етапі конституційної реформи в Україні з метою виявлення недоліків та розробки пропозицій для їх усунення. На

основі вирішення цієї наукової проблеми сформульовано такі висновки й пропозиції:

уперше:

– обґрунтовано, що до основних принципів інституту представницької демократії в конституційному праві України належать принципи: а) верховенства права; б) верховенства Конституції; в) республіканізму; г) унітаризму; д) поділу державної влади на гілки; е) визнання та гарантування місцевого самоврядування; є) гарантування прав і свобод людини і громадянина; ж) юридичної рівності; з) гласності; и) субсидіарності;

– визначено вектори європеїзації діяльності: а) Верховної Ради України (активізація участі у взаємодії з європейськими інституціями та підтримка спільних ініціатив; впровадження європейських стандартів, рекомендацій та кращих практик у внутрішній законодавчий процес та в інші сфери діяльності Парламенту України); б) Президента України (на матеріалах відносин з Конституційним Судом України: продовження моніторингу всіх дій Глави держави, пов'язаних із формуванням цього органу; заміна Президента України на Верховну Раду України у процесі призначення суддів Конституційного Суду України); в) представницьких органів місцевого самоврядування (інтеграція європейських стандартів у сферу екологічної політики, що включає децентралізацію, сталий розвиток, адаптацію до змін клімату та управління природними ресурсами; активізація боротьби з мовою ворожнечі по відношенню до виборних органів місцевого самоврядування через впровадження інформаційних та просвітницьких ініціатив);

– аргументовано відсутність прямого зв'язку між наявністю механізму відкликання членів парламенту за ініціативою виборців та імперативним характером їх мандата;

– запропоновано запровадити механізм ініціювання відкликання депутатів колегіальних представницьких органів, обраних за пропорційною виборчою системою, на рівні з депутатами, обраними за мажоритарною системою відносної більшості, для забезпечення рівності прав громадян у політичному процесі;

– узагальнено сучасні тенденції щодо відкликання депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів за народною ініціативою у конституційно-правовій літературі: а) дослідники, які критично ставляться до ідеї відкликання народних депутатів України, водночас визнають можливість відкликання на місцевому рівні як ефективного інструменту контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування; б) асоціювання процедури відкликання за народною ініціативою з наявністю імперативного мандату;

– аргументовано необхідність систематизації норм про відкликання депутатів місцевих рад і сільських, селищних, міських голів у Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» та запропоновано два підходи до цієї систематизації з рекомендацією вибору підходу після появи політичної волі для цього процесу (або окремі статті для депутатів місцевих рад і сільських, селищних, міських голів, або одна узагальнена стаття для обох груп суб'єктів);

– обґрунтовано доцільність систематизації актів Конституційного Суду України, що стосуються представницької демократії, на підставі їх змісту, зокрема: безпосередньої згадки про неї (4 рішення, 2005–2022 рр.); регулювання діяльності представницьких органів (24 рішення, 1998–2017 рр.) та аналізу представницького мандата (22 рішення, 1997–2021 рр.);

– запропоновано комплексну модель місцевого омбудсмана (на відміну від існуючих моделей державного контролю, обґрунтовано необхідність наділення місцевого омбудсмана демократичним мандатом через пряму виборність, забезпечення його підзвітності територіальній громаді та незалежності);

– рекомендовано в межах подальшого удосконалення законодавчого процесу у Парламенті України передбачити, що до структури пояснювальної записки, яка надається разом з текстом проекту закону, включатимуться розділи, присвячені "Кращим практикам країн-членів ЄС щодо предмету правового регулювання закону" та "Європейським стандартам і правовим позиціям щодо предмету правового регулювання закону";

удосконалено:

– дефініцію поняття «інститут представницької демократії в Україні» – це система матеріальних і процесуальних норм, які регулюють конституційно-правові основи функціонування парламенту, глави держави та представницьких органів місцевого самоврядування;

– пропозицію виокремлювати такі ознаки інституту представницької демократії в Україні, як загальні (у тому числі наявність власного предмету правового регулювання в межах конституційного права; функціональна спрямованість) та спеціальні (у тому числі профілюючий характер інституту; синергія стабільності та динаміки норм інституту, яка забезпечує його розвиток та адаптацію до нових викликів);

– позицію розглядати інтерпеляцію як письмову вимогу групи народних депутатів України до Прем'єр-міністра, міністра чи керівнику іншого центрального органу виконавчої влади стосовно питань внутрішньої та зовнішньої політики, чи міністрів з питань внутрішньої та зовнішньої політики, розгляд якої відбувається за визначеною процедурою;

– положення щодо необхідності запровадження ефективного механізму відкликання членів представницьких органів за ініціативою виборців як дієвого інструменту демократичного контролю, що сприяє підвищенню підзвітності та відповідальності обраних посадових осіб перед населенням на державному рівні та удосконалення механізму, існуючого на рівні місцевого самоврядування;

дістали подальший розвиток:

– положення про структуру інституту представницької демократії в Україні, що охоплює три підінститути: парламенту, глави держави та представницьких органів місцевого самоврядування;

– положення щодо систематизації доктринальних досліджень інституту представницької демократії в Україні за такими напрямками: а) загальнотеоретичні дослідження, які висвітлюють еволюцію, конституційно-

правові основи та теоретичні аспекти представницької демократії; б) спеціальні дослідження, що стосуються конкретних представницьких органів (Верховної Ради України, Президента України, місцевих рад, а також сільських, селищних, міських голів);

– пропозиції про внесення змін до Конституції України 1996 році, у тому числі щодо: а) доповнення статті 86 положеннями про інтерпеляцію; б) викладення у новій редакції Розділу V «Президент України», у тому числі удосконалення процедури імпічменту Президента України шляхом внесення змін до статті 111;

– теоретичне осмислення функціональної ролі місцевого омбудсмана в системі публічного управління в умовах децентралізації;

– аргументація недоцільності дублювання положень Конституції України 1996 року в законах України, оскільки це може призвести до правової плутанини, зниження авторитету Основного закону та ускладнення процесу правотворчості та правозастосування;

– пропозиції про уточнення змісту законопроектів, які зараз знаходяться на розгляді у Парламенті України, у частині: 1) закріплення можливості надання Парламенту права притягнення відповідних суб'єктів за підсумками розгляду інтерпеляції не лише до юридичної, але й до політичної відповідальності; 2) відсутності обмежень застосування інтерпеляції за колом суб'єктів, яким вона може бути адресована.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані в:

– науково-дослідницькій діяльності – для подальшого дослідження інституту представницької демократії в Україні в умовах конституційної реформи, а також для вдосконалення теоретичних підходів до конституційно-правового регулювання демократичних процесів;

– правотворчій роботі – для розробки науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення конституційного і муніципального законодавства України з урахуванням сучасних змін у державному та суспільному житті;

– навчальному процесі – для підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, конспектів лекцій та інших навчально-методичних видань для викладання навчальних дисциплін «Конституційне право України», «Муніципальне право України» і аналогічних;

– практичній діяльності – для подальшого підвищення ефективності функціонування представницьких органів публічної влади на державному та місцевому рівнях.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним, цілісним і завершеним науковим комплексним дослідженням інституту представницької демократії в Україні. Сформульовані в роботі положення й наукові висновки є результатом особистих досліджень і узагальнень, зроблених автором на основі критичного дослідження доктринальних джерел, нормативно-правових актів і документів міжнародних організацій, а також судової практики.

Деякі наукові статті написані у співавторстві. Особистий внесок здобувача у цих публікаціях полягає:

- «Ukrainian local government, human rights protection and Council of Europe standards: the principle of subsidiarity» - у характеристиці ролі представницьких органів України у захисті прав людини;

- «Protection Of Economic Human Rights by Representative Bodies: European Standards» - у визначенні ролі представницьких органів в описаних у статті процесах та у характеристиці відповідних європейських стандартів;

- «Representative democracy under martial law» - у тому, як змінилось нормативно-правове регулювання інституту представницької демократії в умовах режиму воєнного стану в Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації були оприлюднені та обговорювалися на таких міжнародних, національних і регіональних наукових та науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах: V Міжнародна науково-практична конференція, присвячена світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 17 червня 2022 р.), Міжнародна науково-практична конференція "Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи" (м. Львів, 17 червня 2022 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Осінні юридичні читання – 2022» (м. Вінниця, 24 листопада 2022 р.), Міжнародна науково-практична конференція молодих учених та студентів "Юридична осінь 2022 року" (м. Харків, 17 листопада 2022 р.), Науково-практичний круглий стіл, присвячений 74-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 9 грудня 2022 р.), VI Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 31 березня 2023 р.), Міжнародна науково-практична конференція "Актуальні питання розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та мирної розбудови" (м. Київ, 5 травня 2023 р.), III Всеукраїнська науково-практична конференція "Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення" (м. Луцьк, 27-28 квітня 2023 р.), Сьома щорічна всеукраїнська науково-практична конференція "Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості" (м. Київ, 25 серпня 2023 р.), XIV Міжнародна науково-практична конференція «Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи» (м. Київ, 23 лютого 2024 р.), VII Міжнародна науково-практична конференція, присвячена світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 17 травня 2024 р.), Міжнародна наукова конференція з нагоди Дня Конституції України "Цінність Конституції України в сучасних умовах" (20 червня 2024 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, знайшли відображення у 36 наукових працях, серед яких 24 наукові статті, 17 з яких опубліковано в наукових фахових виданнях України, 3 статті у науковому періодичному виданні іншої держави, 3 статі у виданнях, що включені до наукометричної бази даних *Web of Science*, та 12 тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, структурованих у 12 підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг дисертації становить 420 сторінок, з них основного тексту – 340 сторінок. Список використаних джерел нараховує 413 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** до дисертаційного дослідження обґрунтовано вибір його теми, її актуальність на сучасному етапі розвитку Української держави та суспільства, сформульовано зв'язок з науковими програмами, планами і темами; визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження; представлено наукову новизну отриманих результатів, висвітлено їх практичне значення, відомості про їх апробацію, структуру та обсяг роботи.

Розділ 1 «Теоретичні засади інституціоналізації представницької демократії» містить три підрозділи.

У *підрозділі 1.1. «Представницька демократія, народне представництво та принцип народного суверенітету»* на основі проведеного дослідження пропонується відносити до основних понять представницької демократії такі основні терміни, як «народне представництво», «принцип народного суверенітету» та «представницька демократія». Аргументовано взаємозв'язок між ними:

- представницька демократія: це форма (вид) демократії, за якою народ обирає представників, які від його імені приймають рішення, у т.ч. нормотворчого характеру. В такій системі представники (члені парламенту, представницького органу місцевого самоврядування тощо) відображають волю своїх виборців і голосують згідно їхніх інтересів і поглядів. Представницька демократія використовує концепцію народного представництва;

- народне представництво: це принцип, згідно з яким обрані представники виступають від імені інших громадян і репрезентують їхні інтереси в органах влади. Вони не приймають рішення від свого імені, а діють на користь і згідно з бажаннями своїх виборців, ступінь залежності від волі виборців обумовлюється видом наданого їм мандату (вільний або імперативним, все частіше в юридичній літературі зустрічаються пропозиції виокремлювати також і змішаний, вільно-імперативний, мандат). Народне представництво є ключовим для функціонування представницької демократії;

- принцип народного суверенітету в основі своєї сутності має тезу, що вся влада (а відповідно, і право приймати найважливіші рішення з питань державного та місцевого життя) належить народу. Це означає, що усі органи

публічної влади у цілому та представницькі органи зокрема діють на підставі волі народу, і ця воля є найвищою. Принцип народного суверенітету підкреслює, що громадяни мають право визначати політику держави і суспільства, а також і їхні цінності на кожному конкретному етапі історичного розвитку.

В якості проміжного висновку зазначено, що ці поняття взаємодіють таким чином: в державі, де застосовується така форма (вид) демократії, як представницька демократія, народ обирає представників, які, відповідно до принципу народного представництва, діють від імені народу і враховують його інтереси при прийнятті важливих рішень з питань життя держави і суспільства, у т.ч. при здійсненні нормотворчості. Принцип народного суверенітету підтверджує, що ці обранці мають бути підзвітними перед народом і приймати рішення, що відображають волю народу.

У підрозділі 1.2. «Доктринальні дослідження інституту представницької демократії в Україні» на підставі аналізу праць, присвячених загальним аспектам представницької демократії, авторства відомих українських науковців (зокрема, О.В. Щербанюк, Я.С. Богів, О.О. Скрипнюк та інших), виявлено, що в українській юридичній літературі такі дослідження зустрічаються досить рідко. Це пояснюється тим, що представницька демократія вивчається переважно в контексті порівняння з безпосередньою демократією. У цьому процесі активно використовуються аксіологічний та антропоцентричний підходи, методи індукції, дедукції, а також правового аналізу та синтезу. Герменевтичний метод набув особливої популярності, оскільки дозволяє проводити глибокий аналіз правових текстів та інтерпретувати зміст законодавчих норм, що стосуються представницької демократії.

У дослідженні ролі представницької демократії в Україні було обрано основні праці, що найбільш ґрунтовно висвітлюють окремі аспекти конституційно-правового статусу представницьких органів. Такий підхід забезпечує цілісність і логічність аналізу, оскільки дозволяє зосередити увагу на найважливіших аспектах функціонування органів влади. У межах цього дослідження було обрано по одній монографічній праці для кожного з основних представницьких органів (Верховна Рада України, Президент України, місцеві ради, голови територіальних громад). Це забезпечило концентрацію на найсуттєвіших моментах правового регулювання діяльності кожного з цих органів.

Констатовано, що у представленій роботі аналіз представницьких органів структурується в два окремі розділи: у Розділі 3 розглядаються представницькі органи загальнодержавного рівня (Верховна Рада України, Президент України), а у Розділі 4 – органи місцевого рівня. Така схема аналізу зумовлена специфікою функціонування і правових основ кожного з цих рівнів представницької демократії. По-перше, представницькі органи загальнодержавного рівня, такі як Верховна Рада України та Президент України, виконують ключові функції, що безпосередньо впливають на всю політичну та правову систему країни. Їхні повноваження, механізми взаємодії та правові засади регулюються Конституцією України та мають основоположне значення для реалізації державної політики. Отже, аналіз цих органів у рамках одного розділу дозволяє

чітко зрозуміти, як вони взаємодіють і які їхні основні функції в контексті представницької демократії. По-друге, представницькі органи місцевого рівня, такі як місцеві ради та голови сіл, селищ і міст, мають свої специфічні особливості, пов'язані з реалізацією демократії на місцевому рівні. Їхня роль у забезпеченні місцевого самоврядування, участі громадян у прийнятті рішень та захисті прав членів територіальних громад є надзвичайно важливою, проте вони функціонують у рамках інших правових норм і мають різний правовий статус у порівнянні із загальнодержавними представницькими органами.

Узагальнено, що дисертаційна робота побудована за принципом структурного поділу на загальнодержавний і місцевий рівні. Це дозволяє детально дослідити особливості функціонування кожного з рівнів представницької демократії та виявити специфічні виклики та можливості, з якими вони стикаються. Такий вибір архітектури роботи обґрунтований також тим, що аналогічні дослідження в цій сфері досі не проводилися (про що й свідчить проведений аналіз доктринальних джерел з аналізованого питання, дивись п.1.1).

У підрозділі 1.3. *«Методологія дослідження інституту представницької демократії в Україні на прикладах окремих представницьких органів»* докладніше охарактеризовано методологічні підходи та методи, стислий опис яких наведено на початку реферату. Констатовано, що в українській юридичній літературі дослідження з обраної для цієї дисертації тематики зустрічаються досить рідко. Це пояснюється тим, що представницька демократія вивчається переважно в контексті порівняння з безпосередньою демократією. Виявлено, що у цьому процесі активно використовуються аксіологічний та антропоцентричний підходи, методи індукції, дедукції, а також правового аналізу та синтезу; сформульовано, що герменевтичний метод також набув особливої популярності, оскільки дозволяє проводити глибокий аналіз правових текстів та інтерпретувати зміст законодавчих норм, що стосуються представницької демократії.

Розділ 2 «Конституційні засади інституціоналізації представницької демократії» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Аксіологія конституційних досліджень інституту представницької демократії»* запропоновано перелік основних принципів інституту представницької демократії в конституційному праві України. До їх числа запропоновано уважати належними принципами верховенства права, верховенства Конституції, республіканізму, унітаризму, поділу державної влади на гілки, визнання та гарантування місцевого самоврядування, гарантування прав і свобод людини і громадянина, юридичної рівності, гласності, субсидіарності та інші (перелік не є вичерпним).

Сформульовано, що конституційні принципи не тільки визначають структуру та функції представницької демократії, але також забезпечують її стабільність, законність та захищають права та свободи громадян. Порушення цих принципів може призвести до порушення демократичних цінностей зокрема та державного ладу в країні у цілому. Ці конституційні принципи є основою для створення стійкої та ефективної системи представницької демократії. Вони допомагають забезпечити захист прав та свобод громадян, гарантують

відповідальність влади перед суспільством, та сприяють створенню справедливого та рівноправного суспільства.

Аргументовано доцільність приділити особливу увагу принципу субсидіарності, який є одним із найважливіших принципів для розвитку інституту представницької демократії в Україні на сучасному етапі. Доведено, що це пов'язано з тим, що цей принцип передбачає такий розподіл повноважень між органами державної влади і місцевого самоврядування, який дозволяє вирішувати питання на найближчому до населення рівні. Він знаходить свій прояв у субординаційних та координаційних відносинах між представницькими органами державної влади та місцевого самоврядування.

Наголошено, що пропозиція уважати принцип субсидіарності одним з принципів інституту представницької демократії висловлюється вперше в українській юридичній літературі. Зазначено, що її висунення аргументовано тим, що до системи представницьких органів в Україні входять одноособові та колегіальні органи як державної влади, так і місцевого самоврядування. При цьому варто зважувати на те, що існує різниця між «народним представництвом» у вузькому розумінні (коли йдеться про «народ України» у цілому, як про усіх громадян України, таке представництво можливо лише на державному рівні) та у широкому розумінні, таке представництво можливо як на державному, так і на місцевому рівні.

У підрозділі 2.2. «Інститут представницької демократії як елемент галузі конституційного права України» надано доктринальну характеристику цього інституту. Зокрема сформульовано його визначення, наведено перелік його основних ознак (як загальних, так і спеціальних), які гармонічно поєднуються з принципами цього інституту (дивись підрозділ 2.1).

Особливу увагу приділено підінститутам аналізованого інституту. Зокрема сформульовано, що цей інститут охоплює функціонування парламенту, глави держави та представницьких органів місцевого самоврядування. Підкреслено, що логіка дослідження цього інституту демонструє триєдність його змісту, а отже – доречно вести мову про те, що в рамках інституту представницької демократії в Україні наявні три підінститути.

Аргументовано, що до числа переваг виокремлення підінститутів парламенту, глави держави та представницьких органів місцевого самоврядування в рамках інституту представницької демократії слід уважати належними: системний підхід (виокремлення підінститутів дозволяє розглядати систему представницької демократії як єдну цілісну структуру, в яку входять різні рівні влади; це сприяє кращому розумінню взаємодії та впливу цих різних рівнів); можливість здійснення комплексного аналізу механізмів взаємодії у цілому та контролю зокрема, адже врахування саме такої номенклатури підінститутів дозволяє більш детально дослідити різноманітні механізми контролю, які вони використовують для забезпечення балансу та взаємодії між гілками влади); подібність (схрещення) функцій (підінститути можуть мати схрещення функцій, і виокремлення їх дозволяє виявити, як у подальшому удосконалювати відповідні норми конституційного права); спрощення аналізу впливу та взаємодії представницьких органів публічної влади в межах країни

(адже саме детальний аналіз впливу та взаємодії різних підінститутів дозволяє визначити, як їхнє функціонування впливає на країну або на адміністративно-територіальну одиницю в цілому); можливість формування та реалізації комплексної політики у досліджуваній сфері (розуміння ролі кожного підінституту дозволяє розробляти комплексні пропозиції, які враховують різні аспекти та рівні представницької демократії та гарантують її стабільність); уникнення упрощень (виокремлення запропонованих підінститутів допомагає уникнути упрощень у розумінні складної структури влади та політичної системи). Таким чином, цей підхід до вивчення підінститутів представницької демократії може сприяти глибшому розумінню їх ролі та взаємодії для забезпечення ефективної та стійкої демократії на різних рівнях влади.

Констатовано, що такий підхід до структурування інституту представницької демократії в Україні має і недоліки, частина з яких є актуальними зараз, а частина має потенційний характер. До числа недоліків слід уважати належними: загрозу складності і перевантаження (за своїм обсягом інститут представницької демократії з запропованою структурою є одним з найбільших за кількістю норм права інститутів галузі конституційного права - отже, детальний аналіз підінститутів може призвести до складного та всеосяжного аналізу, що ускладнить виявлення чітких закономірностей або надання стислих політичних рекомендацій); потенційне упущення спільного (цей недолік має потенціальний характер; сутність недоліку полягає у тому, що зосередження уваги на підінститутах окремо може призвести до того, що при їх дослідженні можуть залишитися не поміченими спільні риси і спільні проблеми у загальній системі представницької демократії в Україні); наявність труднощів в узагальненні матеріалів, висновків та пропозицій (їх може бути важко узагальнити в різних контекстах, оскільки динаміка та функції підінститутів можуть значно відрізнятись); ресурсомісткість (комплексний аналіз кожного підінституту потребує значного часу та ресурсів, і не всі дослідники чи практики можуть мати можливість для такого поглибленого вивчення); може мати місце відсутність цілісного розуміння (цьому недоліку притаманний потенційний характер тому, що він передбачає: зосередження уваги на підінститутах може призвести до фрагментарного розуміння самого інституту, тобто до фрагментарного розуміння ширшої демократичної системи, яке буде мати наслідком нехтування взаємозв'язком різних гілок і рівнів публічної влади); потенційна загроза можливості надмірного акцентування (при проведенні наукових досліджень існує ризик надмірного підкреслення важливості окремих підінститутів за рахунок розуміння синергії та взаємозалежності, які сприяють ефективності всієї демократичної системи в Україні).

Зроблено висновок, що ці недоліки є менш вагомими, ніж наведені вище переваги.

У підрозділі 2.3. «Конституційні положення про представницьку демократію в Україні» проаналізовано тезаурус Основного закону України з цього питання, зокрема узагальнено, що в його тексті не використовується термін «представницька демократія», однак присутні словосполучення «представницький орган» і «представницький мандат», які близькі за змістом до

цього поняття. огляд положень Основного закону України про представницьку демократію, - а саме, зазначити про такі, у яких застосовано прикметник «представницький». Виявлено, що, по-перше, цей прикметник застосовано у словосполученні «представницький орган». Відповідно до статті 136, «представницьким органом Автономної Республіки Крим є Верховна Рада Автономної Республіки Крим, депутати якої обираються на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування». По-друге, цей прикметник застосовано у словосполученні «представницький мандат». Про «представницький мандат» згадується у ч. 2 статті 78 («Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата»), у ч. 3. ст.103 («Президент України не може мати іншого представницького мандата»), у ч. 2 ст. 127 («Суддя не може ... мати представницький мандат»), у ч. 6ст. 131. («Член Вищої ради правосуддя не може ... мати представницький мандат»), і, нарешті, у ч. 5 ст. 148 («Суддя Конституційного Суду України не може ... мати представницький мандат»). Проведено аналіз відповідних положень.

Доведено доцільність дослідження офіційних тлумачень згаданих вище положень, здійснених Конституційним Судом України. Така доцільність обґрунтована: а) тим, що акти тлумачення служать якісною основою для розуміння Конституції та визначають ставлення Конституційного Суду до певних конституційних питань; б) Конституційний Суд вирішує питання, пов'язані з конституційним правом, зокрема, як здійснюються права та обов'язки людини і громадянина, як мають реалізовуватися положення про те, що Україна є демократичною державою тощо - відповідно до Конституції; в) необхідністю взяти до уваги також так званий «конституційно-правовий сенс» і інститути законодавства - важливий аспект, що вказує на роль Конституційного Суду у визначенні «конституційно-правового сенсу», тобто правового змісту та значення положень Конституції. Здійснено якісний аналіз текстів Рішення у справі про здійснення влади народом та Рішення у справі про прийняття Конституції та законів України на референдумі.

Проведено кількісний аналіз рішень Конституційного Суду України, які стосуються представницької демократії. На його основі запропоновано поділ рішень на три групи: а) рішення, у яких безпосередньо згадується представницька демократія (4 рішення, прийняті в період з 2005 по 2022 роки); б) рішення, де згадуються представницькі органи (24 рішення, прийняті з 1998 по 2017 роки); в) рішення, у яких згадується представницький мандат (22 рішення, прийняті з 1997 по 2021 роки).

Розділ 3 «Представницькі органи державної влади в Україні: проблеми правового регулювання формування та функціонування» містить три підрозділи, два з яких додатково поділено ще на два підпункти.

Підрозділ 3.1. «Проблеми формування представницьких органів державної влади: теорія і практика» складається з двох підпунктів. У підпункті 3.1.1. *«Відкликання народних депутатів України виборцями: перспективи для подальших етапів конституційної реформи»* сформульовано, що мандат народного депутата України характеризує сутність відносин між ним та виборцями, а також обов'язки та повноваження, які випливають із цього мандату.

Виявлено, що відсутність механізму відкликання народного депутата України, так само як і відсутність безпосередньої відповідальності перед виборцями, відображають ключові проблеми у сучасній системі представництва в Україні. Аргументовано, що політико-правова природа мандату утворює підґрунтя для застосування, у разі необхідності, як юридичної відповідальності, так і політичної відповідальності.

Констатована відсутність в українській юридичній літературі позиції щодо кількості видів мандатів представників та відповідно – номенклатури цих мандатів (серед яких дослідники пропонують розрізняти імперативний, вільний, змішаний, партійно-імперативний, напіввільний та ін.). Сформульовано гіпотезу, що причиною цього є традиція уважати можливість відкликання виборцями свого представника ознакою імперативного та похідних від нього мандатів. Аргументовано пропозицію щодо «розтотожнення» імперативного мандату та відкликання виборцями свого представника.

Запропоновано уважати, що імперативний мандат передбачає можливість відкликання виборцями свого представника у випадку невиконання їхніх наказів, але відносини між представником та виборцями складніші, ніж просте виконання або невиконання наказів, і враховують багатофакторність взаємин (наприклад, можливість відкликання може бути обумовлена не невиконанням конкретних вимог виборців, а різницею у моральних цінностях чи поглядах між представником та виборцями). Наголошено, що, якщо виборці втрачають довіру до особи з моральних або етичних причин, це може підірвати їхню віру в представницьку демократію.

Сформульовано, що для забезпечення рівних прав і можливостей участі в політичному процесі, доцільним є надання права ініціативи відкликання і тих народних депутатів України, які обрані за пропорційною системою. Звернення до політичних партій, які представляють інтереси цих громадян, може стати важливим механізмом для забезпечення цього права, симетричного до права відкликання народних депутатів України, обраних за мажоритарною системою відносної більшості. Зокрема, це забезпечить консистентність і прозорість процесу відповідальності перед виборцями для всіх обраних народних депутатів України, незалежно від типу виборчої системи, за якою вони були обрані, а також підкреслить рівність народних депутатів України перед виборцями та підсилить довіру громадян до парламентської демократії.

У підпункті 3.1.2. *«Імпічмент Президента України: сучасний стан та завдання для наступного етапу конституційної реформи»* аргументовано важливість здійснювати правову регламентацію імпічменту Президента України, враховуючи його подвійну природу як прояву політичної та конституційно-правової відповідальності. Узагальнено, що недоліки надмірної політизації процедури імпічменту включають: а) зниження рівня правової визначеності та відсутність чіткої правової регламентації; б) використання імпічменту як інструменту політичної боротьби, що підвищує ризик політичних криз; в) можливу втрату довіри громадянського суспільства до політичних процесів та інститутів. Продемонстровано, що недоліки неврахування політичної складової імпічменту включають: а) ймовірність переваги форми над

змістом; б) надмірну політизацію процесу, що може перетворити політичні рішення на судові справи.

Доведено необхідність удосконалення правової регламентації процедури імпичменту: а) перегляд процедури задля надання їй реалістичності; б) закріплення переглянутої процедури шляхом внесення змін до статті 111 Основного закону України 1996 року та інших актів конституційного законодавства; в) неможливість внесення таких змін в умовах режиму воєнного стану; г) недоцільність проектування змін до стабілізації внутрішньополітичної ситуації та відновлення функціонування державних інституцій в умовах мирного часу, оскільки це може відволікати ресурси та увагу від більш нагальних проблем і форма правління може змінитися. Резюмовано, що в Україні удосконалення процедури імпичменту необхідно, але відповідні заходи доцільно розпочинати після стабілізації внутрішньополітичної ситуації та відновлення функціонування державних інституцій, у т.ч. тому, що історія держави і права зарубіжних країн демонструє, що під час поствоєнної відбудови може відбутися зміна форми правління.

Отримала подальшу аргументацію недоцільність дублювання положень Конституції України 1996 року в законах України, оскільки це може призвести до правової плутанини, зниження авторитету Основного закону та ускладнення процесу правотворчості та правозастосування (уникнення дублювання сприятиме збереженню ясності, стабільності та ефективності правової системи).

Підрозділ 3.2. «Теоретичні та практичні проблеми функціонування представницьких органів державної влади» складається з двох підпунктів. У *підпункті 3.2.1. «Конституційно-правові проблеми функціонування Верховної Ради України (на матеріалах парламентського контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України)»* отримала подальшу аргументацію теза щодо того, що контроль парламенту за діяльністю уряду є необхідною складовою представницької демократії, оскільки він гарантує дотримання принципу поділу державної влади та відповідальність перед громадянами, сприяє підвищенню прозорості урядових дій, забезпечує ефективну взаємодію між парламентом і органами виконавчої влади, а також сприяє збалансованому виконанню парламентом його ролі в системі поділу державної влади, що підвищує довіру громадськості до політичних інститутів.

Аргументовано доцільність впровадження в Україні інтерпеляції як однієї з форм притягнення уряду або його членів до політичної чи юридичної відповідальності. Запропоновано уважати, що йдеться про інтерпеляцію як про сформульовану групою народних депутатів України та подану у письмовій формі вимогу, адресовану Прем'єр-міністру, міністру чи керівнику іншого центрального органу виконавчої влади стосовно питань внутрішньої та зовнішньої політики, розгляд якої відбувається за встановленою в законі процедурою.

Запропоновано внести зміни до Конституції України, доповнивши статтю 86 частинами третьою та четвертою у наступній редакції:

«Народний депутат України може внести інтерпеляцію до Кабінету Міністрів України, члена Кабінету Міністрів України або керівника іншого центрального органу виконавчої влади з питань, що належать до їх компетенції.

Народний депутат України має право отримати відповідь у термін не пізніше ніж через 30 днів. Відповідь на інтерпеляцію підлягає обговоренню у Верховній Раді України, яке може бути пов'язане з голосуванням про висловлення недовіри».

Підкреслено необхідність внесення змін і доповнень до низки нормативно-правових актів, до числа яких належать Регламент Верховної Ради України, Закон України "Про Кабінет Міністрів України", Закону України «Про статус народного депутата України», Регламент Кабінету Міністрів України.

За підсумками аналізу Проекту Закону про інтерпеляцію реєстр. № 3499 від 18 червня 2020 р. сформульовано такі основні зауваження до його змісту: а) надати парламенту можливість притягнення відповідних суб'єктів за підсумками розгляду інтерпеляції не лише до юридичної, але й до політичної відповідальності; б) не обмежувати застосування інтерпеляції, надто звужуючи коло суб'єктів, яким вона може бути адресована.

У підпункті 3.2.2. «Конституційно-правові проблеми удосконалення компетенції Президента України (на матеріалах взаємодії з Конституційним Судом України)» з застосуванням статистичного методу, методу аналізу та історичного методу доведено доцільність внесення змін до Розділу V «Президент України» Конституції України 1996 року шляхом його викладення у новій редакції. Наголошено, що такі зміни мають бути ретельно підготовлені на основі комплексного аналізу і консультацій з експертами, з урахуванням сучасних викликів та потреб українського суспільства на початку післявоєнної реконструкції.

При дослідженні практики функціонування Президента України у контексті аналізу інституту представницької демократії обґрунтовано необхідність приділення уваги правовому статусу та межах повноважень Глави держави. Констатовано, що Конституційний Суд України має важливу роль у тлумаченні норм Конституції, що стосуються президентських повноважень, та у визначенні правових меж функціонування інституту президентства (це забезпечує стабільність правової системи, а також сприяє визначенню чітких меж взаємодії Президента з іншими гілками влади, що є важливим для підтримання демократії та верховенства права).

Проаналізовано практику Конституційного Суду України у питаннях перевищення президентських повноважень та запропоновано розглядати відповідні рішення як аргумент на користь необхідності у процесі конституційної реформи врегулювати питання забезпечення узгодження актів Глави держави з Конституцією України (адже рішення КСУ щодо перевищення повноважень, як у випадку призначення директора НАБУ, підкреслюють актуальність перегляду правових норм та вдосконалення згаданих механізмів контролю).

У підрозділі 3.3. «Європеїзація як основний напрям подальшого удосконалення правового регулювання створення та діяльності

представницьких органів державної влади в Україні в умовах сучасної конституційної реформи» визначено, що європейські стандарти управління та демократії, які Україна прагне імплементувати, зосереджуються переважно на реформуванні парламенту. Це зумовлено необхідністю зміцнення представницької демократії та забезпечення ефективної законодавчої діяльності. У багатьох європейських країнах глава держави виконує переважно символічні або церемоніальні функції, що зменшує потребу в детальних рекомендаціях щодо цього інституту. Основна увага приділяється парламенту як ключовому інституту, що визначає законодавчу та представницьку функції держави, тому його реформа є більш пріоритетною в контексті підвищення ефективності управління та відповідності демократичним стандартам.

Узагальнено, що органи Європейського Союзу висувають як одну з умов членства України в ЄС комплексну реформу формування та функціонування Конституційного Суду України. Вони вважають доцільним розпочати цю реформу з врегулювання ролі Глави держави та інших центральних органів публічної влади у відборі кандидатів на посади суддів єдиного органу конституційної юрисдикції. Європейська Комісія повністю погоджується з позицією Венеційської комісії, що надає їй документам обов'язковий характер для України щодо цього питання.

Визначено два основні вектори європеїзації відносин між Президентом України та Конституційним Судом України: а) продовження моніторингу всіх дій Глави держави, пов'язаних із формуванням цього органу; б) заміна Президента України у процесі призначення суддів Конституційного Суду України на Верховну Раду України. Щодо першого вектору зазначено, що заходи конституційної реформи спрямовані на створення чіткої системи для ефективного та незалежного відбору суддів Конституційного Суду України. Це має зміцнити довіру до суду, але вимагає уважного моніторингу для запобігання зловживанням і дотримання принципів верховенства права та демократичного управління. Це є важливим кроком на шляху до виконання умов для членства України в Європейському Союзі. Щодо другого вектору аргументовано, що передача президентських повноважень з призначення суддів Конституційного Суду України до Парламенту має переваги і недоліки. Основна перевага – зміцнення незалежності судової влади та зменшення політичного впливу, що сприятиме демократичному розвитку та європейській інтеграції України. Недоліком може бути тривалий період адаптації та труднощі в реалізації таких змін одразу після скасування воєнного стану. Тому рекомендується розглянути це питання щонайменше через п'ять років після завершення воєнного стану для більш стабільної реалізації поточного на той момент етапу конституційної реформи.

Визначено два вектори європеїзації діяльності Верховної Ради України: а) активізація участі у взаємодії з європейськими інституціями та підтримка спільних ініціатив; б) впровадження європейських стандартів, рекомендацій та кращих практик у внутрішній законодавчий процес та в інші сфери діяльності Парламенту України. Зазначено, що перший вектор забезпечується наукою міжнародного права, а другий – конституційного та адміністративного права.

Аргументовано, що, хоча впровадження відкликання народного депутата України виборцями може не відповідати безпосередньо європейським стандартам та кращим практикам, проте його впровадження в Україні може бути доцільним з урахуванням національного контексту та внутрішніх потреб держави. Цей крок може допомогти збільшити відповідальність народних депутатів України перед виборцями, зробити процес прийняття рішень більш прозорим і підзвітним, тим самим сприяючи зміцненню демократичних інститутів в Україні. Хоча це може відрізнятись від практики країн ЄС, але враховуючи специфіку українського суспільства, такий крок може мати позитивний вплив на політичну культуру та довіру громадян до їхніх представників у парламенті.

З метою ухвалення Верховною Радою України законодавчих актів та інших нормативно-правових документів, які відповідають вимогам та стандартам Європейського Союзу та сприяють адаптації законодавства України до *acquis communautaire*, рекомендовано в межах подальшого удосконалення законодавчого процесу у Парламенті України передбачити, що до структури пояснювальної записки, яка надається разом з текстом проєкту закону, включатимуться розділи, присвячені "Кращим практикам країн-членів ЄС щодо предмету правового регулювання закону" та "Європейським стандартам і правовим позиціям щодо предмету правового регулювання закону".

Розділ 4 «Представницькі органи місцевого розділу самоврядування в Україні: проблеми правового регулювання формування та функціонування» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1. *«Проблеми формування представницьких органів місцевого самоврядування: теорія і практика (на матеріалах відкликання членів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів)»* виявлено, що одна з основних проблем у функціонуванні представницьких органів місцевого самоврядування в Україні полягає в недосконалості механізму відкликання депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, що призводить до низької ефективності інструментів громадського контролю та підзвітності і відповідальності перед територіальними громадами обраних шляхом прямих виборів органів та посадових осіб.

На основі огляду української юридичної літератури щодо застосування відкликання за народною ініціативою на місцевому рівні виявлено дві тенденції. Перша тенденція полягає в тому, що більшість авторів, які критично ставляться до ідеї відкликання народних депутатів України, водночас визнають можливість відкликання на місцевому рівні як ефективного інструменту контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Ця тенденція охарактеризована як перспективна та методологічно виважена, оскільки враховує специфіку місцевого самоврядування на сучасному етапі конституційної реформи. Друга тенденція, яку запропоновано вважати хибною, полягає в асоціюванні процедури відкликання за народною ініціативою з наявністю імперативного мандату. Така позиція призводить до невірної уявлення про природу представницького мандату на місцевому рівні, обмежуючи можливості розвитку демократичних

процедур контролю здійснення місцевого самоврядування неорганізованою громадськістю.

Продемонстровано, що громіздкі й «розпорошені» у законах України положення ускладнюють процедуру відкликання депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів для виборців, а також знижують її доступність. Аргументовано, що включення норм про відкликання до одного закону: а) підвищить системність правового регулювання; б) забезпечить доступність відповідних процедур для виборців; в) усуне правові колізії; г) знизить ризик різночитань при правозастосуванні; д) спростить процедуру для усіх задіяних у ній суб'єктів.

Запропоновано два підходи до систематизації норм про відкликання депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів за народною ініціативою: а) дві окремі статті для депутатів місцевих рад і для сільських, селищних, міських голів; б) єдина стаття з узагальненими положеннями. Вказано основні недоліки кожного підходу, а саме: ускладнення регулювання через дублювання процедур (для першого підходу) та ризик правової невизначеності (для другого). Рекомендовано здійснити вибір між цими підходами після появи політичної волі до систематизації процесу відкликання депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів за народною ініціативою в рамках Закону «Про місцеве самоврядування в Україні».

У *підрозділі 4.2. «Теоретичні та практичні проблеми функціонування представницьких органів місцевого самоврядування»* виокремлено основні практичні проблеми функціонування представницьких органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації публічної влади, серед яких: ризики, пов'язані з адміністративно-територіальною реформою, послабленням державного контролю та бюджетною нестабільністю; концентрація повноважень у виконавчих органах; низький рівень кваліфікації депутатів місцевих рад; формальність громадської участі та слабкий розвиток правозахисної діяльності на місцях. У контексті пошуку ефективних інституційних механізмів взаємодії між органами місцевого самоврядування та членами територіальних громад запропоновано концепцію інституту місцевого омбудсмана – уповноваженої особи з прав людини територіальної громади, яка обирається її членами та сприяє підвищенню довіри до органів місцевого самоврядування й реалізації їх правозахисної функції.

Обґрунтовано доцільність упровадження інституту місцевого омбудсмана як відповіді на сучасні виклики децентралізації та потребу у зміцненні демократичного контролю за діяльністю органів публічної влади. Показано, що місцевий омбудсман може стати ефективним механізмом незалежного правозахисного моніторингу на рівні територіальних громад, виступаючи гарантом захисту прав людини, балансування інтересів та підвищення довіри до органів місцевого самоврядування. Наголошено на необхідності інституціоналізації цієї посади з дотриманням принципів незалежності, підзвітності перед територіальною громадою та відкритості і прозорості діяльності.

Доведено, що інститут місцевого омбудсмана не дублює функції регіональних представництв Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а навпаки – доповнює їх у межах багаторівневої системи захисту прав людини. Аргументовано, що ключова відмінність полягає як у рівні функціонування (місцевий проти регіонального), так і в природі цих органів (відповідно у належності до державної влади та до муніципальної влади). Звернено увагу на проблеми у взаємодії регіональних представництв із органами місцевого самоврядування, виявлені у звіті Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи (2025), та показано, що ці труднощі зумовлені інституційною несумісністю.

Рекомендовано виокремлювати п'ять основних напрямів діяльності муніципального омбудсмана: а) консультаційно-правозахисний, б) контрольний, в) медіаційний, г) правопросвітницький та д) аналітично-правотворчий. Обґрунтовано необхідність закріплення у законодавстві процедури прямих виборів місцевого омбудсмана членами територіальної громади за участі громадськості, із встановленням чітких вимог до кандидатів, строку повноважень та принципів політичної нейтральності й незалежності.

Охарактеризовано значення інституційної підзвітності місцевого омбудсмана як одного з фундаментальних принципів його діяльності. До механізмів забезпечення підзвітності запропоновано включити: а) щорічне звітування перед громадою з відкритим доступом до звітів; б) постійне інформування про діяльність омбудсмана через офіційний вебресурс; в) можливість відкликання з посади за спеціальною процедурою у разі втрати довіри. Така модель дозволить досягти балансу між незалежністю місцевого омбудсмана та демократичним контролем з боку членів територіальної громади, сприятиме прозорості, підзвітності та підвищенню довіри до цього інституту.

У підрозділі 4.3. «Європеїзація як основний напрям подальшого удосконалення правового регулювання створення та діяльності представницьких органів місцевого самоврядування в Україні в умовах сучасної конституційної реформи» продемонстровано, що Європейський Союз не має власних нормативних документів, які б регламентували муніципальні стандарти. Це обумовлено тим, що всі країни-члени ЄС водночас є членами Ради Європи, що дозволяє застосовувати релевантні документи Ради Європи, зокрема Європейську хартію місцевого самоврядування та інші акти Конгресу місцевих і регіональних влад. Аргументовано, що така модель співпраці забезпечує уніфікацію підходів до місцевого самоврядування на місцевому і регіональному рівнях. Водночас тенденція узгодження положень документів Ради Європи з міжнародними стандартами (зокрема у сфері прав людини) сприяє гармонізації регіональних і глобальних підходів до розвитку місцевого самоврядування.

Виявлено два основні напрямки європеїзації місцевого самоврядування в Україні на найближчому етапі конституційної реформи: а) інтеграція європейських стандартів у сферу екологічної політики, що включає децентралізацію, сталий розвиток, адаптацію до змін клімату та управління природними ресурсами; б) активізація боротьби з мовою ворожнечі по

відношенню до виборних органів місцевого самоврядування через впровадження інформаційних та просвітницьких ініціатив.

На прикладі екологічних стратегій для територіальних громад продемонстровано, що сфера місцевого самоврядування є яскравим прикладом інтеграції європейських та міжнародних стандартів. Така інтеграція забезпечує відповідність принципів демократичного врядування, рівності та інклюзивності глобальним вимогам, що є критично важливою умовою для подальшої розбудови України.

Запропоновано віднести до числа кращих практик розробку типових екологічних стратегій для територіальних громад. Такі стратегії сприятимуть посиленню ролі органів місцевого самоврядування у гарантуванні та захисту прав людини, у досягненні цілей сталого розвитку та водночас забезпечуватимуть виконання міжнародних і європейських зобов'язань України, передбачених відповідними правовими та програмними документами.

Встановлено, що поширення мови ворожнечі у соціальних мережах становить значну загрозу для соціальної згуртованості, демократичних процесів та ефективності діяльності представницьких органів місцевого самоврядування. Такі прояви послаблюють довіру громадян до місцевої влади, підривають авторитет обраних представників і створюють умови для дестабілізації місцевих громад.

Запропоновано розробити та впровадити національну стратегію протидії мові ворожнечі, яка базуватиметься на комплексному підході. Основні елементи стратегії щодо місцевого самоврядування можуть включати: а) освітні програми для представників органів місцевого самоврядування, спрямовані на підвищення обізнаності щодо виявлення, попередження та ефективної протидії мові ворожнечі; б) інформаційні кампанії для членів територіальних громад, акцентовані на просуванні цінностей толерантності, інклюзивності та поваги до прав людини; в) механізми моніторингу проявів мови ворожнечі у цифровому просторі, що дозволить своєчасно реагувати на виклики, пов'язані з онлайн-залякуванням та фейковими новинами.

Аргументовано, що зміцнення правових механізмів захисту обраних представників, зокрема їхньої фізичної безпеки, їхніх трудових прав та інструментів боротьби з фейковими новинами, є ключовим фактором підвищення ефективності діяльності представницьких органів місцевого самоврядування. Такий підхід дозволить забезпечити стабільність місцевого самоврядування, зміцнити демократичні інститути на місцевому рівні та сприяти формуванню стійких і згуртованих територіальних громад.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукову проблему теоретико-праксеологічного дослідження правового регулювання інституту представницької демократії на сучасному етапі конституційної реформи в Україні з метою виявлення недоліків та розробки пропозицій для їх усунення.

За результатами дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. Інститут представницької демократії в Україні – це система матеріальних і процесуальних норм, які регулюють конституційно-правові основи функціонування парламенту, глави держави та представницьких органів місцевого самоврядування. Цей інститут має міжгалузевий характер, виконує установчо-регулятивні функції та охоплює три підінститути: парламенту, глави держави та представницьких органів місцевого самоврядування.

2. Інституту представницької демократії в Україні притаманна низка ознак як загального, так і спеціального характеру. До числа ознак загального характеру слід уважати належними: а) використання доктринальних і конституційних інструментів; б) наявність власного предмету правового регулювання в межах конституційного права; в) функціональна спрямованість; г) нормативна виокремленість груп норм у джерелах конституційного права. До числа ознак загального характеру слід уважати належними: а) профільюючий характер інституту; б) зв'язок з іншими галузями права; в) синергія стабільності та динаміки норм інституту, яка забезпечує його розвиток та адаптацію до нових викликів.

3. До основних принципів інституту представницької демократії в конституційному праві України належать такі принципи: а) верховенства права; б) верховенства Конституції; в) республіканізму; г) унітаризму; д) поділу державної влади на гілки; е) визнання та гарантування місцевого самоврядування; є) гарантування прав і свобод людини і громадянина; ж) юридичної рівності; з) гласності; и) субсидіарності та інші (перелік не є вичерпним).

4. Запропоновано систематизувати доктринальні дослідження інституту представницької демократії в Україні за такими напрямками: а) загальнотеоретичні дослідження, які висвітлюють еволюцію, конституційно-правові основи та теоретичні аспекти представницької демократії; б) спеціальні дослідження, що стосуються конкретних представницьких органів (Верховної Ради України, Президента України, місцевих рад, а також сільських, селищних, міських голів). Такий підхід упорядковує наукову базу, сприяючи виділенню ключових аспектів правового регулювання інституту представницької демократії.

5. За підсумками аналізу положень Конституції України 1996 р., які регламентують інститут представницької демократії: а) запропоновано внести зміни до Конституції України, доповнивши статтю 86 частинами третьою та четвертою у наступній редакції: «Народний депутат України може внести інтерпеляцію до Кабінету Міністрів України, члена Кабінету Міністрів України або керівника іншого центрального органу виконавчої влади з питань, що належать до їх компетенції. Народний депутат України має право отримати відповідь у термін не пізніше ніж через 30 днів. Відповідь на інтерпеляцію підлягає обговоренню у Верховній Раді України, яке може бути пов'язане з голосуванням про висловлення недовіри»; б) з застосуванням статистичного методу, методу аналізу та історичного методу запропоновано внести зміни до Розділу V «Президент України» Конституції України 1996 року шляхом його

викладення у новій редакції; в) отримала подальшу аргументацію недоцільність дублювання положень Конституції України 1996 року в законах України, оскільки це може призвести до правової плутанини, зниження авторитету Основного закону та ускладнення процесу правотворчості та правозастосування. Уникнення дублювання сприятиме збереженню ясності, стабільності та ефективності правової системи.

6. На основі кількісного аналізу актів Конституційного Суду України, що стосуються представницької демократії, запропоновано систематизувати їх у групи: а) рішення, у яких безпосередньо згадується представницька демократія (4 рішення, 2005–2022 рр.); б) рішення, які стосуються представницьких органів (24 рішення, 1998–2017 рр.); в) рішення, в яких аналізується представницький мандат (22 рішення, 1997–2021 рр.). Пропозиція щодо доктринальної інкорпорації судової практики спрямована на сприяння визначення основних проблем правового регулювання представницької демократії.

7. При дослідженні формування персонального складу представницьких органів в Україні у контексті інституту представницької демократії обґрунтовано необхідність приділення уваги механізму відкликання членів представницьких колегіальних органів за ініціативою виборців як важливому інструменту демократичного контролю. Недосконалість або відсутність такого механізму знижує ефективність підзвітності виборних представників перед населенням, ускладнює здійснення громадського контролю та забезпечення відповідальності обраних посадових осіб перед виборцями.

8. У процесі дослідження можливості впровадження відкликання народних депутатів України запропоновано: а) уважати, що наявність можливості відкликання члена парламенту за ініціативою виборців не означає автоматично, що його мандат є імперативним; б) для забезпечення рівних прав і можливостей участі громадян у політичному процесі надати право ініціювати відкликання депутатів, обраних за пропорційною виборчою системою, аналогічно до депутатів, обраних за мажоритарною системою відносної більшості. Наявність цього механізму: а) сприятиме «симетрії» соціальної відповідальності парламентарів, незалежно від типу виборчої системи, та забезпечить консистентність і прозорість процедури відкликання; б) підкреслить рівність усіх народних депутатів України перед виборцями, зміцнить довіру громадян до Парламенту та сприятиме підвищенню рівня відповідальності його членів.

9. У процесі дослідження практики відкликання депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів за народною ініціативою: а) узагальнено сучасні тенденції щодо відкликання у конституційно-правовій літературі: 1) дослідники, які критично ставляться до ідеї відкликання народних депутатів України, водночас визнають можливість відкликання на місцевому рівні як ефективного інструменту контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування; 2) асоціювання процедури відкликання за народною ініціативою з наявністю імперативного мандату; б) аргументовано необхідність систематизації норм про відкликання депутатів місцевих рад і сільських,

селищних, міських голів у Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» та запропоновано два підходи до цієї систематизації з рекомендацією вибору підходу після появи політичної волі для цього процесу: 1) окремі статті для депутатів місцевих рад і сільських, селищних, міських голів; 2) одна узагальнена стаття для обох груп суб'єктів.

10. Доведено, що: а) на відміну від можливого впровадження відкликання народних депутатів України за ініціативою виборців, процедура імпічменту Президента є виключною прерогативою парламенту, оскільки Основний закон не передбачає права громадян ініціювати цей процес. Це зумовлено прагненням уникнути зловживань і політичної нестабільності в державі, і є типовим для парламентсько-президентських республік; б) необхідним є удосконалення процедури імпічменту Президента України шляхом внесення змін до статті 111 Конституції України та інших конституційних актів для підвищення її реалістичності; в) відповідні зміни недоцільно впроваджувати до стабілізації внутрішньополітичної ситуації та завершення режиму воєнного стану, оскільки це може відволікати ресурси від нагальних проблем (у тому числі тому, що досвід зарубіжних країн свідчить про можливу зміну форми правління в період поствоєнної відбудови, що додатково обумовлює необхідність виваженого підходу до реформування процедури імпічменту).

11. При дослідженні практики функціонування Верховної Ради України у контексті аналізу інституту представницької демократії обґрунтовано необхідність впровадження інтерпеляції як інструменту притягнення уряду чи його членів до політичної та юридичної відповідальності. Щодо впровадження інтерпеляції в Україні: а) запропоновано розглядати її як письмову вимогу групи народних депутатів України до Прем'єр-міністра, міністра чи керівнику іншого центрального органу виконавчої влади стосовно питань внутрішньої та зовнішньої політики, чи міністрів з питань внутрішньої та зовнішньої політики, розгляд якої відбувається за визначеною процедурою; б) за результатами аналізу законопроектів, які зараз знаходяться на розгляді у Парламенті України, рекомендовано: 1) розглянути можливість надання парламенту права притягнення відповідних суб'єктів за підсумками розгляду інтерпеляції не лише до юридичної, але й до політичної відповідальності; 2) не обмежувати застосування інтерпеляції, надто звужуючи коло суб'єктів, яким вона може бути адресована.

12. Узагальнено, що європеїзація правового регулювання створення та діяльності представницьких органів влади в Україні в умовах конституційної реформи на державному рівні передбачає значне зосередження на Парламенті, оскільки європейські стандарти акцентують увагу на зміцненні представницької демократії та реформуванні законодавчої діяльності. Визначено два вектори європеїзації діяльності Верховної Ради України: а) активізація участі у взаємодії з європейськими інституціями та підтримка спільних ініціатив; б) впровадження європейських стандартів, рекомендацій та кращих практик у внутрішній законодавчий процес та в інші сфери діяльності Парламенту України.

13. З метою ухвалення Верховною Радою України законодавчих актів та інших нормативно-правових документів, які відповідають вимогам та стандартам Європейського Союзу та сприяють адаптації законодавства України до *acquis communautaire*, рекомендовано в межах подальшого удосконалення законодавчого процесу у Парламенті України передбачити, що до структури пояснювальної записки, яка надається разом з текстом проєкту закону, включатимуться розділи, присвячені "Кращим практикам країн-членів ЄС щодо предмету правового регулювання закону" та "Європейським стандартам і правовим позиціям щодо предмету правового регулювання закону".

14. При дослідженні практики здійснення Президентом України власних повноважень у контексті аналізу інституту представницької демократії: а) підкреслено необхідність удосконалення правового статусу та чітких меж повноважень Глави держави та одночасно наголошено, що Конституційний Суд України відіграє важливу роль у тлумаченні конституційних норм щодо президентських повноважень, що сприяє стабільності правової системи та ефективній взаємодії Глави держави з іншими гілками влади; б) продемонстровано, що практика КСУ у питаннях перевищення Президентом України повноважень, зокрема в разі призначення директора НАБУ, свідчить про потребу в постійному вдосконаленні механізмів контролю за діями Глави держави; в) доведено, що цей факт реагування на нього у процесі конституційної реформи, що забезпечить більш точне узгодження актів Президента України з Конституцією України та підвищить ефективність взаємодії між Главою держави та КСУ, що є важливим для зміцнення внутрішньої стабільності та зовнішньої політики, зокрема у рамках євроінтеграції.

15. Узагальнено, що європейські стандарти щодо глав держав обмежені за своїм змістом, оскільки в багатьох країнах Європи ці посадови особи виконують переважно представницькі та церемоніальні функції. Визначено два основні вектори європеїзації відносин між Президентом України та Конституційним Судом України: а) продовження моніторингу всіх дій Глави держави, пов'язаних із формуванням цього органу; б) заміна Президента України на Верховну Раду України у процесі призначення суддів Конституційного Суду України.

16. Обґрунтовано доцільність запровадження інституту місцевого омбудсманна як елементу системи захисту прав людини на рівні територіальних громад. Аргументовано, що цей інститут покликаний стати ефективним механізмом демократичного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, забезпечуючи баланс інтересів, підзвітність, прозорість та підвищення рівня довіри до публічної влади на місцевому рівні. Доведено, що місцевий омбудсман не дублює існуючі державні механізми захисту прав, а органічно доповнює їх, враховуючи специфіку місцевого рівня. Запропоновано наділити муніципального омбудсманна низкою функцій (правозахисною, контрольною, медіаційною, просвітницькою та аналітичною), а також передбачити такі принципи його легітимності, як незалежність, політична нейтральність, демократичний мандат і підзвітність перед територіальною

громадою. Наголошено на необхідності закріплення відповідних правових механізмів, зокрема прозорої виборчої процедури, звітування та можливості відкриття, що у своїй сукупності дозволить перетворити місцевого омбудсмана на реальний інструмент зміцнення правової держави на місцевому рівні.

17. Запропоновано два основні напрями європеїзації місцевого самоврядування в Україні на найближчому етапі конституційної реформи: а) інтеграція європейських стандартів у сферу екологічної політики, що включає децентралізацію, сталий розвиток, адаптацію до змін клімату та управління природними ресурсами (у тому числі аргументовано, що місцеве самоврядування є прикладом як вертикальної, так і горизонтальної інтеграції стандартів: європейських та міжнародних, а також муніципальних та прав людини, що відповідає принципам демократичного управління та інклюзивності); б) активізація боротьби з мовою ворожнечі по відношенню до виборних органів місцевого самоврядування через впровадження інформаційних та просвітницьких ініціатив (у тому числі запропоновано розробити національну стратегію, яка включатиме освітні програми для представників органів місцевого самоврядування, інформаційні кампанії для членів територіальних громад та механізми моніторингу проявів мови ворожнечі в цифровому просторі).

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації: *Статті в періодичних фахових наукових виданнях України:*

1. Гедульянов В.Е. Європеїзація як основний напрями подальшого удосконалення правового регулювання створення та діяльності представницьких органів місцевого самоврядування в Україні в умовах сучасної конституційної реформи. *Juris Europensis Scientia*. 2025. № 1. С. 14-18. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2024/5.pdf
2. Гедульянов В.Е. Європеїзація правового регулювання створення та діяльності представницьких органів державної влади в Україні в умовах сучасної конституційної реформи. *Law. State. Technology*. 2025. №1. С. 3-8. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2025-1-1>
3. Гедульянов В.Е. Імпічмент Президента України: сучасний стан та завдання для наступного етапу конституційної реформи. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. № 6. С. 33-37. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2024/7.pdf
4. Гедульянов В.Е. Представницька демократія на місцевому рівні та мова ворожнечі: рекомендації Ради Європи. *Juris Europensis Scientia*. 2024. № 6. С. 14-18. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2024/5.pdf
5. Гедульянов В.Е. Застосування європейських стандартів у процесі законотворчої роботи як один з пріоритетних напрямів подальшого удосконалення діяльності Верховної Ради України. *Law. State. Technology*. 2024. № 1. С. 20-25. DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2024-1-3>

6. Гедульянов В.Е. Конституційно-правові проблеми функціонування Верховної Ради України (на матеріалах інтерпеляції). *Juris Europensis Scientia*. 2024. № 2. С. 9-13. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2024.2>
7. Гедульянов В.Е. Інститут представницької демократії як інститут галузі конституційного права України. *Юридичний вісник*. 2023. № 4. С. 7-13. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2023/1.pdf
8. Гедульянов В.Е. Конституційні дослідження проблематики правового положення членів представницьких органів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2023. Вип. 61. С.14-17. URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc61/3.pdf>
9. Гедульянов В.Е. Українські доктринальні дослідження статусу членів представницьких органів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 73-75. URL: http://lsej.org.ua/3_2023/15.pdf
10. Гедульянов В.Е. Інститут представницької демократії як інститут галузі конституційного права України. *Juris Europensis Scientia*. 2023. №5. С. 9-12. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/5_2023/2.pdf
11. Гедульянов В.Е. Конституційні положення про представницьку демократію в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2022. Вип. 57. С. 28-31. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc57/6.pdf>
12. Гедульянов В.Е. Акти Конституційного Суду України: питання представницької демократії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 73-76. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/13.pdf
13. Гедульянов В.Е. Інститут представницької демократії та органи самоорганізації населення. *Juris Europensis Scientia*. 2022. №2. С. 61-64. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2022/14.pdf
14. Гедульянов В.Е. Відкликання виборних посадових та інших осіб в Україні: постановка питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 85-87. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/16.pdf
15. Гедульянов В.Е. Принцип субсидіарності та представницька демократія в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2022. Вип. 60. С. 14-17. URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc60/3.pdf>
16. Гедульянов В.Е. Представницька демократія, народне представництво та принцип народного суверенітету в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 67-72. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v5_2022/6.pdf
17. Гедульянов В.Е. До питання можливості відкликання народного представника, мандат якого не є імперативним. *Юридичний вісник*. 2022. № 6. С. 17-23. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v6_2022/2.pdf

Статті в періодичних нефархових наукових виданнях України:

18. Гедульянов В.Е. Представницька демократія в Україні: основи конституційної регламентації. *Гарантії прав людини і громадянина в контексті*

європейської інтеграції України: монографія / Юринець Ю.Л., Токарева К.С., Філінович В.В. та ін. Чернівці : Технодрук, 2023. С.9-24.

Статті в зарубіжних наукових виданнях:

19. Hedulianov V. Representative Bodies of Local Self-Government in Ukraine: Nomenclature and Constitutional Regulation. *PNAP. Scientific Journal of Polonia University*. 2023. Vol. 56 (1). P. 328-334. DOI: <https://doi.org/10.23856/5720>
20. Hedulianov V. Representative Bodies in Ukraine: Doctrinal Developments. *PNAP. Scientific Journal of Polonia University*. 2023. Vol. 57 (2). P. 151-156. DOI: <https://doi.org/10.23856/5720>
21. Hedulianov V. Representative Democracy in Research of Ukrainian Constitutionalists. *PNAP. Scientific Journal of Polonia University*. 2022. Vol. 55(6). P. 158-164. DOI: <https://doi.org/10.23856/5521>

Статті в періодичних наукових виданнях, які індексуються в наукометричних базах Web of Sciences та Scopus:

22. Barvinenko, V., Hedulianov, V., & Mishyna, N. (2023). Ukrainian local government, human rights protection and Council of Europe standards: the principle of subsidiarity. *Baltic Journal of Economic Studies*, 9(5), 42-47. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-5-42-47>
23. Ivantsova, Z., Hedulianov, V., & Zadyraka, N. (2024). Protection Of Economic Human Rights by Representative Bodies: European Standards. *Baltic Journal of Economic Studies*, 10(3), 156-161. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-3-156-161>
24. Shumak, I., Batan, Y., Kravchenko, S., Hedulianov, V., & Bysaha, Y. (2024). Representative democracy under martial law. *Amazonia Investiga*, 13(77), 159–169. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.77.05.12>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

25. Гедульянов В.Е. Органи самоорганізації населення – інститут представницької демократії? *Правові засади організації та здійснення публічної влади : збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 17 червня 2022 року)*. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 84 – 86.
26. Гедульянов В.Е. До питання уточнення номенклатури інститутів представницької демократії на місцевому рівні. *Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (17 червня 2022 р., м. Львів) / [за наук.ред. проф. О. В. Батанова, проф. Д. Вацінкевича, доц. Р. Б. Бедрія]*. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ; Щецин, 2022. С. 294-298.

27. Гедульянов В.Е. Представницька демократія: конституційне регулювання (у вузькому розумінні). *Осінні юридичні читання – 2022. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXXII: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2022». 24 листопада 2022 р.* Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. С. 111-117.

28. Гедульянов В.Е. Конституційні положення про представницьку демократію в Україні: євроінтеграційний аспект. *Юридична осінь 2022 року: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (Харків, 17 листоп. 2022 р.) / за г. ред. Д.В. Лученка. Х.: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 104-106. ([електронне наукове видання](#)).*

29. Гедульянов В.Е. Відкликання виборних посадових та інших осіб в Україні: захист прав людини чи захист вільного мандату? *Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення: збірник тез Науково-практичного круглого столу, присвяченого 74-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 9 грудня 2022 року).* Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С.64-66.

30. Гедульянов В.Е. Відкликання народного представника з вільним мандатом: перспективи для України. *Правові засади організації та здійснення публічної влади: збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 31 березня 2023 року).* Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 107-109.

31. Гедульянов В.Е. Народне представництво та принцип народного суверенітету в Україні. *Актуальні питання розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та мирної розбудови: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (5 травня 2023 року): [ел. збірник](#).* Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2023. С. 44-45.

32. Гедульянов В.Е. Представницький мандат: імперативний чи вільний? *Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення: Тези доповідей за матеріал. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 27-28 квітня 2023 року) / відп. ред. Я. І. Ленгер, А. М. Земко.* Луцьк: ВІП ЛНТУ, 2023. С.44-48.

33. Гедульянов В.Е. Субсидіарність – принцип інституту представницької демократії в Україні. *Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Сьомої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 25 серпня 2023 р.).* К.: АПСВТ, 2023. С. 34-37.

34. Гедульянов В.Е. Конституційний статус Верховної Ради України: дефініція та підходи до визначення елементного складу. *Правові засади*

організації та здійснення публічної влади : збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 17 травня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 58-60.

35. Гедульянов В.Е. Подальше удосконалення функціонування Парламенту України: європеїзація діяльності. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи: Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2024 р.* Тернопіль: Вектор, 2024. С. 196-198.

36. Гедульянов В.Е. Інститут представницької демократії: конституційні цінності та принципи. *Цінність Конституції України в сучасних умовах: матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди Дня Конституції України (20 червня 2024 року): ел. збірник* / Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2024. С. 35-37.

АНОТАЦІЯ

Гедульянов В.Є. Інститут представницької демократії в умовах сучасної конституційної реформи в Україні: проблеми теорії та практики. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» (081 Право). – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2025.

У дисертації вирішено наукову проблему теоретико-праксеологічного дослідження правового регулювання інституту представницької демократії на сучасному етапі конституційної реформи в Україні з метою виявлення недоліків та розробки пропозицій для їх усунення.

Аргументовано, що інститут представницької демократії в Україні – це система матеріальних і процесуальних норм, які регулюють конституційно-правові основи функціонування парламенту, глави держави та представницьких органів місцевого самоврядування. Цей інститут має міжгалузевий характер, виконує установчо-регулятивні функції та охоплює три підінститути: парламенту, глави держави та представницьких органів місцевого самоврядування. Визначено, що інституту представницької демократії в Україні притаманна низка ознак як загального, так і спеціального характеру. До числа ознак загального характеру слід уважати належними: а) використання доктринальних і конституційних інструментів; б) наявність власного предмету правового регулювання в межах конституційного права; в) функціональна спрямованість; г) нормативна виокремленість груп норм у джерелах конституційного права. До числа ознак загального характеру слід уважати належними: а) профілюючий характер інституту; б) зв'язок з іншими галузями

права; в) синергія стабільності та динаміки норм інституту, яка забезпечує його розвиток та адаптацію до нових викликів.

Запропоновано систематизувати доктринальні дослідження інституту представницької демократії в Україні за такими напрямками: а) загальнотеоретичні дослідження, які висвітлюють еволюцію, конституційно-правові основи та теоретичні аспекти представницької демократії; б) спеціальні дослідження, що стосуються конкретних представницьких органів (Верховної Ради України, Президента України, місцевих рад, а також сільських, селищних, міських голів). Такий підхід упорядковує наукову базу, сприяючи виділенню ключових аспектів правового регулювання інституту представницької демократії.

За підсумками аналізу положень Конституції України 1996 р., які регламентують інститут представницької демократії: а) запропоновано внести зміни до Конституції України, доповнивши статтю 86 частинами третьою та четвертою у наступній редакції: «Народний депутат України може внести інтерпеляцію до Кабінету Міністрів України, члена Кабінету Міністрів України або керівника іншого центрального органу виконавчої влади з питань, що належать до їх компетенції. Народний депутат України має право отримати відповідь у термін не пізніше ніж через 30 днів. Відповідь на інтерпеляцію підлягає обговоренню у Верховній Раді України, яке може бути пов'язане з голосуванням про висловлення недовіри»; б) з застосуванням статистичного методу, методу аналізу та історичного методу запропоновано внести зміни до Розділу V «Президент України» Конституції України 1996 року шляхом його викладення у новій редакції; в) отримала подальшу аргументацію недоцільність дублювання положень Конституції України 1996 року в законах України, оскільки це може призвести до правової плутанини, зниження авторитету Основного закону та ускладнення процесу правотворчості та правозастосування. Уникнення дублювання сприятиме збереженню ясності, стабільності та ефективності правової системи.

***Ключові слова:** представницькі органи, члени представницького органу публічної влади, демократія, публічна влада, безпосередня демократія, політичні права та свободи особистості, народний суверенітет, влада народу, конституційна аксіологія, принцип народовладдя, принцип субсидіарності, органи публічної влади, органи державної влади, органи місцевого самоврядування.*

SUMMARY

Hedulianov Vadim. The Institution of Representative Democracy in the Context of Modern Constitutional Reform in Ukraine: Problems of Theory and Practice. – Qualifying scientific work as a manuscript.

The dissertation is for obtaining of the scientific degree of Doctor of Law Sciences on the speciality 12.00.02 «Constitutional law; municipal law» (081 Law). – State Higher Education Institution «Uzhhorod National University», Uzhhorod, 2025.

The dissertation solves the scientific problem of theoretical and pragmatic research of legal regulation of the institution of representative democracy at the current stage of constitutional reform in Ukraine with a view to identifying shortcomings and developing proposals for their elimination.

The author argues that the institution of representative democracy in Ukraine is a system of substantive and procedural rules which regulate the constitutional and legal framework for the functioning of the Parliament, the Head of State and representative local self-government bodies. This institution has a cross-sectoral nature, performs constituent and regulatory functions and covers three sub-institutions: the Parliament, the Head of State and representative local self-government bodies. It is determined that the institution of representative democracy in Ukraine is characterised by a number of features of both general and special nature. The general features include: a) the use of doctrinal and constitutional instruments; b) the presence of its own subject matter of legal regulation within the framework of constitutional law; c) functional orientation; d) normative differentiation of groups of norms in the sources of constitutional law. The special features should include: a) the profiling nature of the institution; b) the connection with other branches of law; c) the synergy of stability and dynamics of the institution's provisions which ensures its development and adaptation to new challenges.

The author proposes to systematise doctrinal studies of the institution of representative democracy in Ukraine in the following areas: a) general theoretical studies covering the evolution, constitutional and legal framework and theoretical aspects of representative democracy; b) special studies relating to specific representative bodies (the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, local councils, and village, town and city mayors). This approach streamlines the scientific base, helping to highlight the key aspects of legal regulation of the institution of representative democracy.

Based on the analysis of the provisions of the 1996 Constitution of Ukraine regulating the institution of representative democracy: a) it is proposed to amend the Constitution of Ukraine by supplementing Article 86 with parts three and four as follows: "A Member of Parliament of Ukraine may submit an interpellation to the Cabinet of Ministers of Ukraine, a member of the Cabinet of Ministers of Ukraine or the head of another central executive body on issues within their competence. A Member of Parliament of Ukraine has the right to receive a response within 30 days. The response to the interpellation is subject to discussion in the Verkhovna Rada of Ukraine, which may be associated with a vote of no confidence"; b) using the statistical, analytical and historical methods, the author proposes to amend Section V 'President of Ukraine' of the 1996 Constitution of Ukraine by restating it in a new wording; c) further argues that it is inexpedient to duplicate the provisions of the 1996 Constitution of Ukraine in the laws of Ukraine, as this may lead to legal confusion, reduce the authority of the Fundamental Law and avoiding duplication will help to maintain clarity, stability and efficiency of the legal system.

Key words: *representative bodies, members of a representative body, democracy, public authority, direct democracy, political rights and freedoms of the*

individual, people's sovereignty, power of the people, constitutional axiology, principle of democracy, principle of subsidiarity, public bodies, state authorities, local self-government bodies.